ASMENS IR VALSTYBĖS SAUGUMO SAMPRATA, UŽTIKRINIMO POREIKIS IR PROBLEMOS

Saulius Greičius, Birutė Pranevičienė

Saugumo poreikis laikomas vienu svarbiausiu asmens poreikių. Poreikis yra tai, ko objektyviai reikia, norint užtikrinti žmogiškąją egzistenciją. Pastebima, jog besikeičiančiame pasaulyje vyksta permainos ir asmens poreikių sistemoje: atsiranda naujų poreikių, kurie iš dalies gali būti nulemti techninių, medicinos, biologijos, chemijos, fizikos ir kitų mokslų pažangos. Nepaisant tam tikro istorinio meto, valstybėse vyraujančių moralės nuostatų, teisinės sąmonės kontekste išryškėjusių skirtumų žmogaus poreikių sistemoje, vis dar nepaneigiama A. Maslowo „piramidė", leidžianti hierarchizuoti žmogaus poreikius – „įvertinus žmogaus poreikių klasifikaciją, galima būtų išskirti:

1. pirmojo lygio pagrindinius poreikius – saugumo ir gerovės;
2. antrojo lygio pagrindinius poreikius – laisvės, lygybės, minties, sąžinės, religijos ir kt."[101].

Neatsitiktinai daugelyje tarptautinių dokumentų įtvirtinta asmens teisė į saugumą: Visuotinė žmogaus teisių ir laisvių deklaracija skelbia, jog „kiekvienas turi teisę į gyvybę, laisvę ir asmens saugumą"[102], Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija – „kiekvienas asmuo turi teisę į laisvę ir saugumą"[103].

Minėtos nuostatos deklaracijose neapibrėžia, kaip yra suprantamas asmens saugumas, kokias sąlygas įvykdęs asmuo gali būti laikomas saugiu. Ar įmanoma užtikrinti asmens saugumą, neužtikrinus valstybės saugumo nuo iš-

[101] Pumputis, A. Poreikių ir žmogaus teisių sistemos klausimu. *Jurisprudencija*, 2000, 15(7):62.

[102] Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios.* 2006, Nr. 68, publikacijos Nr. 2497, 3 str.

[103] *Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija*. Vilnius, 2000, 5 str.

orinių grėsmių, kitaip sakant, neužtikrinus nacionalinio saugumo? Ar asmuo jausis saugus ekonominio nestabilumo sąlygomis? Kiek išorinės valstybės grėsmės paveikia visuomenės narių saugumą? Kiek vidiniai konfliktai, visuomenės narių ar jų grupių santykių nedarna gali pakenkti nacionaliniam saugumui?

Saugumo sampratos įvairovė ir turinio atskleidimo sunkumai

Kaip teigia A. Wolfersas, „Saugumas bet kuria objektyvia prasme matuoja grėsmės nebuvimą turimoms vertybėms, o subjektyvia prasme nebuvimą baimės, kad tos vertybės bus užpultos.“[104]

Apibrėžiant saugumo sąvoką, tenka ieškoti saugumo objekto, kitaip sakant, atsakyti į klausimą – kieno saugumas? Tik apsibrėžus objektą, galima ieškoti atsakymo į klausimą – kokios yra būtinos saugumo sąlygos?

Saugumo sąvokos turinys gali būti atskleidžiamas remiantis tradicine saugumo (nacionalinio saugumo) samprata arba dėl antropocentrinio mąstymo įtakos susiformavusia žmogaus (individo) saugumo samprata. Taigi galima nurodyti mažiausiai du objektus – t. y. valstybę ir individą.

Siekiant išanalizuoti saugumo turinį, paprastai apibrėžiamos grėsmės, galinčios sumažinti saugumą. Saugumo sampratos turinys keičiasi – jis gali kisti pagal objektyvias aplinkybes, lemiančias naujas grėsmes asmeniui ir valstybei. Ilgą laiką didžiausia valstybių saugumo problema buvo laikoma karinio užpuolimo grėsmė, kuri skatino valstybes vienytis, siekiant bendrų saugumo užtikrinimo tikslų. Šiuo metu didžiules grėsmes valstybėms kelia aplinkosaugos problemos, jos verčia valstybes kartu ieškoti išeičių. Atitinkamai galima nurodyti „siaurąją“ ir „plačiąją“ saugumo sampratas, kurios turėtų būti interpretuojamos kaip labiau papildančios viena kitą nei prieštaraujančios.

Pagal objektą gali būti įvardijamos šios saugumo sampratos: tradicinė (nacionalinė) ir žmogaus (individo).

[104] Wolfers, A. *Discord and Collaboration, Baltimore*. Johns Hopkins University Press, 1962, p. 150.

Tradicinė saugumo koncepcija

Tradicinė saugumo koncepcija siejama su valstybės arba nacionalinio saugumo užtikrinimu, pagrindine grėsme nacionaliniam saugumui yra laikomas karinis užpuolimas. Šaltojo karo metu saugumas Europoje buvo suvokiamas kaip karinis terminas. Tradicinis saugumo supratimas sutelktas į karines grėsmes[105].

Pagal tradicinę saugumo sampratą saugumo objektu laikoma valstybė. Literatūroje tai dažnai vadinama nacionaliniu saugumu arba valstybės saugumu. Tradicinė saugumo politika remiasi idėja, kad visi kiti visuomenės ar atskirų individų interesai priklauso nuo valstybės interesų. Todėl svarbiausia yra apsaugoti valstybės sienas, institucijas, vertybes, žmones. Pagrindinis tikslas – apsaugoti valstybę nuo išorės agresijos, išlaikyti valstybės vientisumą. Didinant taip suprantamą saugumą, valstybės ėmė didinti savo galias, kartu didindamos kitų valstybių nesaugumą[106]. Prasidėjusios ginklavimosi varžybos kėlė vis didesnę įtampą ir nesaugumo jausmą. Kai atsirado branduolinis ginklas, netgi besijungdamos į saugumo siekiui užtikrinti kuriamas tarptautines organizacijas, valstybės negalėjo jaustis saugios.

Tarptautinėje bendrijoje pasigirsdavo idėjų apie poreikį ieškoti kitokio saugumo didinimo modelio: štai, pvz., Europos Saugumo ir bendradarbiavimo organizacija ėmė kurti tokią saugumo koncepciją – numatyti šalių įsipareigojimus nedidinti savo saugumo kitų šalių saugumo sąskaita.[107]

Tradicinė saugumo koncepcija į valstybę žiūri kaip į pagrindinį subjektą, turintį užtikrinti savo paties saugumą, išgyvenimą. Įprastai saugumo strategijų kūrimas sutelktas valstybinės valdžios institucijose ir netgi vykdant minėtas strategijas retai įtraukiama visuomenė. Tačiau derėtų pastebėti, kad saugi valstybė nebūtinai reiškia saugius jos piliečius. Manoma, jog piliečių apsauga nuo užsienio karinių užpuolimų – būtina, tačiau nepakankama piliečių saugumo užtikrinimo sąlyga.

---

[105] Mitsilegas, V.; Monar, J.; Rees, W. *The European Union and Internal Security (Guardian of the People?)*. NewYork, Palgrave macmillan, 2003, p. 45.

[106] Messari, N. *The State and Dilemmas of Security: the Middle East and the Balkans*. Security Dialogue, SAGE publications, 2002, vol. 33(4), p. 417.

[107] Conference on Security and Co-Operation in Europe Final Act, The Organization for Security and Co-operation in Europe; http://www.osce.org/documents/mcs/1975/08/4044_en.pdf ; [2009 04 30].

Žmogaus saugumo koncepcija

Jeigu laikysimės pozicijos, kad asmuo yra pirmesnis nei valstybė, kad valstybė gyvuoja ir veikia žmogaus labui, tuomet ir saugumo samprata negalės būti siejama vien tik su išorinių valstybei kylančių grėsmių įveikimu.

„Žmogaus saugumo" koncepcija yra palyginti nauja, tačiau šiuo metu gana paplitusi ir pasitelkiama siekiant apibrėžti kompleksą tarpusavyje susijusių grėsmių, su kuriomis susiduria šiuolaikinė visuomenė ir kiekvienas jos narys.

Žmogaus saugumo sąvoką sudėtinga vienareikšmiai apibrėžti ir atskleisti jos turinį. Viena vertus, žmogaus saugumo užtikrinimas gali būti siejamas su tam tikru kolektyviniu siekiu: šiuo požiūriu siekis apsaugoti valstybę nuo grėsmių sutaptų su siekiu apsaugoti ir kiekvieną tos valstybės asmenį. Kita vertus, tenka pripažinti, jog neretai ir pati valstybė, siekdama bendrų interesų apsaugos, gali sukelti grėsmių individui, jo saugumui. Galima prieiti prie paradoksalios išvados, kad valstybė yra pagrindinis ir grėsmių, ir saugumo atskiram individui šaltinis.

Žodynuose galime aptikti tokių saugumo išaiškinimų: saugumas, kaip apsisaugojimas nuo pavojaus (galime pavadinti – objektyvus saugumas) ir kaip saugumo jausmas (subjektyvus saugumas). Absoliutaus saugumo (tiek objektyvia, tiek subjektyvia prasme) joks individas negali tikėtis: visada yra tam tikrų grėsmių tikimybė (pvz., grėsmės susirgti, netekti darbo). Kai kurie autoriai žmogaus saugumą apibūdina taip: „Žmogaus saugumas reiškia apsaugojimą nuo tokių nuolatinių grėsmių kaip alkis, ligos, represijos, nuo staigaus ir skausmingo įprasto gyvenimo būdo sužlugdymo."[108]

Asmens saugumas tradiciškai siejamas su valstybine viešosios tvarkos palaikymo funkcija, taip pat ir su jos vykdoma išorinio saugumo užtikrinimo funkcija. Valstybė turi ginti savo piliečius nuo užsienio valstybių užpuolimo ir įsiveržimo.

Kita vertus, akivaizdu, kad individualaus saugumo lygis daro įtaką ir nacionaliniam saugumui: valstybėje, kurioje piliečiai jaučiasi nesaugūs, konfliktuoja su valstybe, susiklosčiusi vidinė tvarka, arba tiksliau, netvarka, gali kelti grėsmę ir nacionaliniam saugumui.

Galima paminėti šiuos pagrindinius sektorius, darančius įtaką visuomenės saugumui:

---

[108] Bellamy, A. J.; McDonald, M. *The Utility of Human Security: Which Humans? What Security? Security Dialogue*, 2002, vol. 33(3), p. 375.

- karinis,
- politinis;
- ekonominis;
- socialinis ir
- aplinkosaugos.

Jeigu šiuose sektoriuose atsiranda grėsmių, tam tikras nesaugumo lygis daro poveikį tiek valstybei, tiek visuomenei ir jos nariams.

Žmogaus saugumo koncepcijos šalininkai teigia, kad antropocentrinis požiūris yra būtinas valstybės, regiono ir netgi globaliniam stabilumui užtikrinti. Žmogaus saugumo koncepcija pabrėžia būtinybę užtikrinti saugumą visiems. Ši koncepcija telkia dėmesį į individo gerovės užtikrinimą, paprastų žmonių įprastų poreikių įgyvendinimą.

Žmogaus saugumo turinys gali keistis pagal nustatytas grėsmes individui. Pastebimai išsiplėtė galimų grėsmių individui skalė, įtraukiant aplinkos taršą, infekcines ligas, ekonominį skurdą, o į žmogaus saugumo užtikrinimo įgyvendinimą įtraukiamos ne tik valstybių viešosios valdžios institucijos, bet ir daugiau įvairių subjektų, pvz., tarptautinės, visuomeninės organizacijos, vietos bendruomenės ir kt.

Žmogaus saugumo lygis glaudžiai susijęs su valstybės gerove: žmogaus saugumo stoka turi neigiamą įtaką ekonominiam augimui, o kartu ir valstybės vystymuisi. Savo ruožtu nesubalansuotas vystymasis taip pat yra galimų konfliktų šaltinis. Skurdas ir nelygybė – tai tos priežastys, kurios individus daro labai pažeidžiamus. Todėl žmogaus saugumo koncepcija siejama su valstybių tikslais užtikrinti stabilumą ir nuoseklų vystymąsi.

Žmogaus prigimtinių teisių santykis su saugumo užtikrinimu

Vienos nuomonės saugumo sampratos klausimu mokslininkai – filosofai, politologai, teisininkai – vis dar nepriėjo. Visuomenė, jos nariai tarsi intuityviai suvokia, kas gi yra visuomenės saugumas, tačiau tiksliai nustatyti su saugumu siejamas vertybes gana sudėtinga. Vis dėlto esama ir tokių vertybių, kurios praktiškai neginčytinos ir niekam nekelia abejonių – t. y. **žmogaus teisės ir jų apsauga**. Pastaraisiais dešimtmečiais pripažįstama, jog tiek subjektyvaus, tiek objektyvaus saugumo lygis priklauso nuo žmogaus teisių įgyvendinimo ir apsaugos lygio.

Pripažįstama, kad žmonės sutinka paaukoti menkesnės svarbos interesą, kad apsaugotų svarbesnį interesą. Vienų vertybių paaukojimas, siekiant apsaugoti aukštesnes vertybes, yra susijęs su žmogaus socializacijos procesais, individo patirtimi, sąlyginiais refleksais (stereotipais), auklėjimo socialinėse bendrijose rezultatais, socialine kontrole etc. Jeigu individai patys sugebėtų išsaugoti visus savo interesus, vargu ar jie sutiktų paaukoti mažiau svarbius savo interesus. Todėl galima sakyti, kad žmonės tam tikra prasme yra priversti pasirinkti didesnes vertybes, sutikdami atsisakyti ne tokių vertingų jų egzistencijai dalykų, kad apsaugotų didžiąsias vertybes.

Kai kurie mokslininkai didžiausiomis vertybėmis, kurias gindami žmonės sudaro visuomeninę sutartį, vadina prigimtines žmogaus teises, tokias kaip teisė į gyvybę, teisė į nuosavybę ir kt.[109] Kitų autorių nuomone, kalbant apie valstybės poreikio pagrindimą, galima paminėti vieną vertybę – **saugumą**, kuri apima ir visas aukščiau minėtas nuo žmogaus neatsiejamas teises, be kurių žmogaus egzistencijos nebūtų galima vadinti žmogiškąja. Kaip pastebėjo B. Buzanas, „saugumo sąvoką daug lengviau taikyti daiktams, negu žmonėms. Pavyzdžiui, pinigų saugumas banke priklauso nuo specifinės nesankcionuoto paėmimo grėsmės ar nuvertėjimo tikimybės."[110] Tačiau reikia pastebėti, jog materialinės vertybės dažniausiai gali būti pakeičiamos panašiomis. Todėl B. Buzanas numato galimybę padidinti savininko nuosavybės teisės į tam tikrą materialinę vertybę saugumą, pavyzdžiui, apdraudžiant minėtą vertybę nuo praradimo, ir pan.

---

[109] Jau Platono (428–347 pr. m. e.) ir Aristotelio (384–322 pr. m. e.) darbuose randame prigimtinės teisės sąvoką. Pagrindinių žmogaus teisių sąvokos raidai nemažai įtakos turėjo stoikų mokykla (IV a. pr. m. e.), prasidėjusi helenistiniu laikotarpiu ir vėliau išplitusi visoje Romos imperijoje. Apie prigimtines teises nemažai kalbėjo Ciceronas (106–43 m. pr. m. e.), Tomas Akvinietis (1225–1274). Vėlesni mąstytojai taip pat plėtojo prigimtinių teisių teoriją: 1651 m. T. Hobsas parašė filosofinį veikalą „Leviatanas", kuriame teigė, jog žmonės sudaro tarpusavio sutartį, pagal kurią įsteigiama valstybė (civitas). Tai sutartis, pagal kurią žmonės, tapdami piliečiais, atsisako visų savo teisių ir nusprendžia jų šaltiniu laikyti įsteigtąją valstybę, kuri tampa naujųjų įstatymų, o kartu ir naujųjų teisių autore: individų suverenumas atiduodamas į valdžios rankas, o pagrindinė valstybės funkcija – užtikrinti saugumą. J. Lokas žengė dar toliau, teigdamas, jog valstybė, sukuriama žmonių sutartimi, yra pašaukta ne suteikti jiems teises, o apsaugoti tas, kurias jie turi savaime, kaip lygūs ir laisvi Dievo vaikai. Apie prigimtines teises taip pat rašė Ž. Ž. Ruso, G. W. F. Hėgelis ir daugelis kitų mąstytojų.

[110] Buzan, B. *Žmonės, valstybės ir baimė*. Vilnius: Eugrimas, 1997, p. 69.

Tačiau individų saugumo taip lengvai apibrėžti negalime. „Įvairūs veiksniai – gyvybė, sveikata, statusas, gerovė, laisvė – yra daug labiau komplikuoti, o kai kurie iš jų praradimo atveju iš viso negali būti atstatyti (gyvybė, kūno dalys, statusas).“[111] Be to, „skirtingi individualaus saugumo aspektai dažnai yra prieštaringi (nusikaltimų prevencija ar pilietinių teisių suvaržymas) ir suvaržyti objektyvių ir subjektyvių vertinimų (grėsmės realios ar įsivaizduojamos?) atskyrimo sunkumų“.[112]

Viena vertus, visuomenė padeda ir turi apsaugoti žmogų, užtikrinti jo saugumą plačiąja prasme, tačiau, kita vertus, ta pati visuomenė gali tapti ir tampa grėsminga žmogui. Dauguma grėsmių individui kyla dėl to, kad žmonės gyvena socialinėje aplinkoje, kuri kuria tam tikrą socialinį, ekonominį ir politinį spaudimą. Todėl, „valstybė tuo pat metu yra ir sprendimas, ir saugumo problemų šaltinis“.[113] Kaip pastebėjo T. Hobsas, „kai kurios gyvos būtybės, pavyzdžiui, bitės ir skruzdėlės, sugyvena draugiškai, nors ir neturi kokios nors vadovybės ir vadovaujasi vien savo atskirais sprendimais ir potraukiais, neturi kalbos, kuria viena iš jų galėtų pasakyti kitai, ką ji laiko esant būtina bendram gėriui“[114].Tačiau žmonija taip gyventi negali[115].

---

[111] Buzan, B., p. 70.

[112] *Ibid*., p. 70.

[113] Messari, N. *The State and Dilemmas of Security: the Middle East and the Balkans, Security Dialogue, SAGE publications*, 2002, vol. 33(4), p. 416.

[114] Hobbes, T. *Leviatanas*. Vilnius: Pradai, 1999, p. 182.

[115] Pasak Hobso, tai nulemia šios priežastys: 1) „žmonės nuolatos varžosi tarpusavyje dėl garbės ir titulų, o šito nedaro tos būtybės, todėl tarp žmonių šiuo pagrindu kyla pavydas ir neapykanta ir galiausiai karai, o tarp anų to nėra; 2) tarp tų būtybių bendras gėris nesiskiria nuo asmeninio, ir būdamos iš prigimties linkusios siekti savo asmeninio gėrio, jos drauge sukuria ir bendrą naudą. O žmogus, kuris jaučia pasitenkinimą lygindamas save su kitais žmonėmis, gali mėgautis vien tuo, kas jį iškelia virš kitų; 3) tos būtybės, neturėdamos (kaip žmogus) proto, nemato jokių jų bendrų reikalų tvarkymo klaidų ir nemano jas matančios, tuo tarpu yra daugybė žmonių, kurie mano, kad jie yra už kitus išmintingesni ir tinkamesni viešiems reikalams tvarkyti, todėl ir siekia reformuoti ir atnaujinti, vienas – vienaip, kitas – kitaip, sukeldami sąmyšį ir pilietinį karą; 4) tos būtybės, nors ir gali iš dalies naudotis balsu, pranešdamos viena kitai apie savo norus ir kitus sujaudinimus, tačiau jos neturi to žodžio meno, kuriuo kai kurie žmonės gali pavaizduoti kitiems tai, kas gera, kaip blogį, o blogį – kaip gėrį, ir padidinti arba sumažinti matomą gėrio ir blogio dydį, sukeldami žmonių nepasitenkinimą ir savo malonumui drumsdami jų ramybę. 5) Galiausiai tų būtybių sutarimas yra prigimtinis, o žmonių santarvė – vien susitarimas, kuris yra dirbtinis, todėl nieko stebėtino, jei reikia dar ko nors kito (be susitarimo), kad jų santarvė būtų tvirta ir ilgalaikė, o tai yra bendra valdžia, kuri laiko juos baimėje ir nukreipia jų veiksmus bendram gėriui.“

Vakarų valstybėse vis didesnę reikšmę skiriant prigimtinėms žmogaus teisėms, suteikiant joms konstitucinį statusą, netgi ginant jas tarptautiniu lygmeniu, pamažu žmogaus saugumo koncepcija įsitvirtino ir netgi buvo tapusi priimtinesnė politiniame, teisiniame diskurse. Tačiau prieš keletą metų įvykę teroristiniai išpuoliai,privertė valstybes iš naujo įvertinti tradicinės saugumo koncepcijos aktualumą ir laikotarpio atitikimą. Kai kurių autorių nuomone, šiuo metu pastebimas tradicinės ir žmogaus saugumo sampratų supanašėjimas.[116]

Asmens ir valstybės saugumo suderinamumo problema

Asmens ir valstybės santykis yra labai svarbus ir nuo jo priklauso, kokie apskritai yra žmogaus teisių ir laisvių suvokimo bei apsaugos standartai. Susiduria dvi erdvės – žmogaus prigimties ir teisės saugoma erdvė bei valstybė, kuri, pasak prof. A. Vaišvilos[117], prasminga tiek, kiek užtikrina pirmąją. Tuo labiau kad, kaip teigė T. Hobsas, tas, kieno galioje visus ginti, turi lygiai tokią pat galią visus engti. Todėl valstybė (su savo institucine sistema) – ne tik žmogaus teisių ir laisvių gynėjos (teisei apginti reikia valstybės jėgos), bet ir potencialiai pavojingiausias priešininkas, todėl valstybės valdžia ribojama Konstitucijos ir įstatymų, asmuo saugomas nuo nepagrįsto valstybės kišimosi į jo erdvę.

Dar antikos laikais Aristotelis kalbėjo apie asmens ir valstybės santykį: „Kadangi kiekviena valstybė, kaip matome, yra tam tikra bendrija, o kiekviena bendrija yra susikūrusi dėl kokio nors gėrio, akivaizdu, kad jos siekia kokio nors gėrio, o labiausiai ir aukščiausiojo gėrio siekia ta bendrija, kuri yra visų svarbiausioji ir apima visas kitas; ši bendrija ir vadinama valstybe...“[118] „Valstybės tikslas – pasiekti bendrą gerovę, laimę ir teisingumą“[119], o šį tikslą galima pasiekti tik tada, kai pripažįstamos žmogaus teisės, gerbiamas jo orumas, neliečiamybė ir t. t.

---

[116] Smith-Windsor, B. A. *Terrorism, Individual Security, and the Role of Military: A Reply to Liotta, Security Dialoge,* 2002, vol. 33(4), p. 490.

[117] Vaišvila, A. *Žmogaus teisių realybė – teisinės valstybės esaties matas. Metodologiniai metmenys žmogaus teisių koncepcijai sukurti. Asmens konstitucinės teisės Lietuvoje*. Tarptautinės konferencijos medžiaga, Vilnius, 1996, p. 13–15.

[118] Aristotelis. *Politika*. Vilnius: Pradai, 1997, p. 30.

[119] Aristotelis. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1990, p. 146–149.

T. Hobsas teigė, jog valstybė reikalinga žmonijai ir tam, kad galėtų organizuotai apsaugoti viešąjį interesą, kurį apibrėžė kaip visuotinę taiką ir saugumą.

Pripažįstama, kad būtent asmens saugumo užtikrinimo poreikis ir nulėmė būtinybę kurti valstybę, sudarant vadinamąją „visuomeninę sutartį". Štai politinės filosofijos klasiku laikomo D. Loko nuomone, žmonės yra iš prigimties visi laisvi, lygūs ir nepriklausomi, todėl „nė vienas iš jų negali būti valdomas be jo paties sutikimo... o tai daroma susitariant su kitais žmonėmis sueiti draugėn ir susitelkti į bendruomenę tam, kad kiekvienas kartu su kitais galėtų patogiai, saugiai ir taikiai gyventi netrukdomai naudodamasis savo nuosavybe ir jausdamasis saugesnis už tuos, kurie tai bendruomenei nepriklauso."[120]

Panašiai saugumo užtikrinimo poreikį pasitelkus valstybę pagrindžia ir T. Hobsas, sakydamas, jog tik valstybė ir teisė gali garantuoti prigimtinių dėsnių laikymąsi, nes kol nėra valstybės, žmonės gyvena prigimtiniame būvyje, tarp jų vyrauja nesutarimai, kylantys dėl interesų nesuderinamumo, jaučiasi nesaugūs. Kiekvienas žmogus elgiasi egoistiškai, todėl naivu būtų tikėtis, jog jie savaime gerbs vieni kitų teises ir pirmiausia pasirūpins kito, o tik paskui – savo interesais. Tokiu būdu žmonės kelia įvairias grėsmes vienas kito prigimtinėms teisėms. Tokia, pasak T. Hobso, karo būklė veda į išsinaikinimą. Tačiau yra protas, kuris siūlo ieškoti išeities. Siekiant suderinti priešingus žmonių interesus, užtikrinti jų saugumą, reikalinga valstybė ir įstatymai. Todėl žmonės, sudarydami visuomeninę sutartį, pereina iš prigimtinės būklės į pilietinę būklę. Taip „randasi kiekvieno su kiekvienu sutartimi pagrįstas susivienijimas į vieną asmenį".[121] Anot T. Hobso, kiekvienas individas tartum sako: „Aš įgalioju šį žmogų (ar šį žmonių susirinkimą) ir perduodu jam savo teisę valdyti mane su sąlyga, kad tu irgi perduosi jam savo teisę ir taip pat pritarsi visiems jo veiksmams. Šitaip padarius, viename asmenyje suvienytų žmonių daugybė vadinama valstybe (*commonwealth*), lotyniškai – *civitas*."[122] Apibendrinus galima teigti, jog, pasak T. Hobso, kol žmonės gyvena anarchinėje ikicivilizacinėje būsenoje, tol jie savo saugumu turi rūpintis patys. Sukūrus valstybę ir pradėjus civilizuotą gyvenimą, žmonių saugumas tampa viešu reikalu, tačiau žmonės dėl to turi atsisakyti dalies savo laisvės, gaudami tam tikras saugumo garantijas.

---

[120] Lokas, Dž. *Esė apie pilietinę valdžią*. Vilnius: Mintis, 1992, p. 85.
[121] Furst, M.; Trinksas, J. *Filosofija*. Vilnius: Luman, 1995, p. 280.
[122] Hobbes, T. *Leviatanas*. Vilnius: Pradai, 1999, p. 183.

Taigi galime teigti, kad valstybė turi būti labai stipriai orientuota į ją sukūrusius individus. Kadangi valstybės pamatai remiasi jos piliečių sutikimu, kad juos valdytų, tai ir valstybės veiksmai gali būti vertinami pagal jų poveikį piliečių interesams. Pastebima, kad valstybė, įgyvendindama savo misiją – siekdama užtikrinti bendrojo gėrio, taikos, tvarkos ir t. t. palaikymą, viena vertus, gina žmogaus teises, tačiau, kita vertus, ji toms pačioms žmogaus teisėms kelia grėsmę.

B. Buzanas valstybės keliamas grėsmes individui grupuoja į 4 kategorijas**:**

1) grėsmės, kylančios iš įstatymų priėmimo ir taikymo;
2) grėsmės, kylančios iš tiesioginio valstybinio administravimo ar politinio veiksmo prieš individą ar jų grupę;
3) grėsmės, išplaukiančios iš kovos dėl valstybės mechanizmo kontrolės ir
4) grėsmės, kurios kyla dėl valstybės išorinio saugumo politikos.[123]

Vadinasi, pats pirmasis pavojus yra tikimybė įstatymų lygmeniu paminti prigimtines žmogaus teises. Net ir demokratinėse valstybėse netinkamu teisiniu reguliavimu gali būti pažeidžiamos žmogaus teisės, jeigu tam tikras interesas, kurį siekiama užtikrinti, bus suprantamas atsietai nuo žmogaus teisių apsaugos. Taip gali būti siekiama, pvz., apsaugoti visuomenės saugumą, viešąją tvarką ar kitokį viešąjį interesą, kartu nepagrįstai susiaurinant prigimtines žmogaus teises (pvz., nustačius taisykles, draudžiančias piliečiams vaikščioti gatvėse vėlyvu metu, kad būtų užtikrinama viešoji tvarka, gali būti nepagrįstai susiaurinamos asmens teisės laisvai judėti; netinkamai nustačius cheminių medžiagų sandėliavimo, saugojimo taisykles bei atsakomybę už jų pažeidimus, gali būti keliamas pavojus žmonių sveikatai ar net gyvybei ir pan.).

Todėl valstybės vaidmuo ieškant sprendimų, galinčių užtikrinti saugumą objektyviąja ir subjektyviąja prasme, yra ypatingas – jai tenka ieškoti aristoteliškojo vidurio kelio, įvedant tam tikrus ribojimus, kurių reikia tiek nacionaliniam, tiek asmens saugumui užtikrinti, tačiau sykiu tie ribojimai turi būti proporcingi, nesuvaržantys asmens teisių daugiau, nei būtina tikslui siekti.

[123] Buzan, B. *Žmonės, valstybės ir baimė*. Vilnius: Eugrimas, 1997, p. 79.

Nacionalinio saugumo užtikrinimas Lietuvoje. Institucinės sistemos raida

Lietuvos Respublikos Aukščiausiajai Tarybai 1990 m. kovo 11 d. paskelbus Aktą „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“, naujai atkurtai valstybei vienu iš svarbiausių klausimų tapo valstybės teritorijos, valstybės institucijų bei šalies piliečių saugumo užtikrinimas. Prasidėjo sudėtingas ir aukų pareikalavęs faktinio Lietuvos atsiskyrimo nuo Sovietų Sąjungos procesas. Suvokdama, jog atkurta valstybė dar ilgai negalės savarankiškai užtikrinti patikimos šalies gynybos, Lietuvos Respublika nuo pat pirmų nepriklausomybės atkūrimo dienų siekė tapti tarptautinių organizacijų, galinčių padėti užtikrinti šalies saugumą, nare.

Kartu buvo kuriamos ir vidinį šalies saugumą užtikrinančios institucijos. 1990 m. balandžio 11 d. buvo paskirtas pirmasis vidaus reikalų ministras, o 1990 m. gegužės 17 d. Vyriausybės nutarimu „Dėl Lietuvos Respublikos ministerijų pagrindinių funkcijų“[124] Vidaus reikalų ministerijai pavesta įgyvendinti valstybės politiką kovos su nusikalstamumu, viešosios tvarkos ir visuomenės rimties srityse. Ministerijai taip pat pavesta organizuoti bausmių atlikimą laisvės atėmimo ir kitose vietose, rūpintis pasų bei kitų dokumentų, reikalingų išvykoms į užsienį, išdavimu, prie ministerijos įsteigtas Priešgaisrinės apsaugos departamentas.

1990 m. gruodžio 11 d. priėmus Policijos įstatymą[125], Lietuvoje veikę vidaus reikalų skyriai reorganizuoti į policijos komisariatus. Apibrėždamas policijos veikimo sritį, įstatymas numatė nusikaltimų bei kitokių teisės pažeidimų prevenciją, atskleidimą ir tyrimą, viešosios tvarkos, visuomeninės rimties bei saugumo, piliečių teisių, laisvių ir turto apsaugą, taip pat ir aplinkos apsaugą. Policijos funkcijoms buvo priskirta ir eismo saugumo priežiūra bei neatidėliotinos ir kitokios socialinės pagalbos gyventojams teikimas. Policijos veikla turėjo būti grindžiama demokratijos, humanizmo, teisėtumo, socialinio teisingumo, viešumo bei profesinės paslapties, taip pat vienvaldiškumo ir kolegialumo derinimo principais. Respublikinė teisėsaugos tarnyba jungė kriminalinės, transporto, kelių bei viešosios policijos poskyrius, užtikrinančius tvarką regionuose, o savivaldybių policijos padaliniai turėjo vykdyti tei-

[124] Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos ministerijų pagrindinių funkcijų“. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 18-476.

[125] Lietuvos Respublikos policijos įstatymas. *Lietuvos aidas*. 1990, Nr. 148-851.

sėtvarkos pažeidimo prevenciją, atlikti kvotą ir užtikrinti visuomeninę rimtį bei piliečių teisių ir teisėtų interesų apsaugą vienoje ar kitoje savivaldybėje.

Policijai pavestos vykdyti funkcijos neapėmė tokių valstybės vidiniam saugumui svarbių funkcijų, kaip nuteistųjų apsauga įkalinimo įstaigose, jų sukeltų riaušių malšinimas, pabėgusiųjų paieška, konvojavimas. Šioms funkcijoms vykdyti 1991 m. gegužės 31 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, nutarimu Nr. 222 patvirtindama Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos nuostatus, nurodė, kad vienu iš svarbiausių šios ministerijos uždavinių yra sukurti vidaus tarnybos dalinius, kurie išvedus sovietines ginkluotąsias pajėgas būtų pasirengę vykdyti jiems pavestas funkcijas. 1991 m. spalio 18 d. vidaus reikalų ministras įsakymu Nr. 455 „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Vidaus tarnybos 1-ojo pulko sukūrimo" nustatė naujai kuriamo pulko struktūrą ir jau 1991 m. gruodžio 24 d. visos, iki to laiko sovietų karių saugotų Lietuvos įkalinimo įstaigų ginkluotosios apsaugos, suimtųjų ir nuteistųjų konvojavimo, viešosios tvarkos užtikrinimo masinių renginių metu funkcijos perduotos Lietuvos vidaus tarnybos 1-ojo pulko kariams.

Naujai atkurtos nepriklausomos valstybės Vyriausybė, įgyvendindama valstybės politiką kovos su nusikalstamumu, viešosios tvarkos ir visuomenės rimties srityse, privalėjo rūpintis ir valstybės teritorijos saugumu. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1990 m. balandžio 25 d. įsteigė Krašto apsaugos departamentą, kurio darbuotojai sudėtingomis to meto sąlygomis pradėjo kurti Lietuvos kariuomenės ir krašto apsaugos sistemą. Viena iš pagrindinių naujai įkurto departamento užduočių buvo bent jau ekonominės valstybės sienų apsaugos užtikrinimas. Prie Krašto apsaugos departamento suformuota Pasienio apsaugos tarnyba po keleto reorganizavimų 2001 m. gegužės 1 d. buvo reorganizuota į Valstybės sienos apsaugos tarnybą[126] prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, kuriai pavesta vykdyti šiuos uždavinius:

- užtikrinti valstybės sienos neliečiamumą ir įgyvendinti valstybės sienos apsaugos politiką;
- pagal savo kompetenciją užtikrinti Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių, įstatymų ir kitų teisės aktų valstybės sienos teisinio režimo klausimais vykdymą;

[126] Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Pasienio policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos reorganizavimo ir Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos nuostatų patvirtinimo". *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 18-556.

- pagal savo kompetenciją užtikrinti nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų prevenciją, atskleidimą ir tyrimą, žmogaus teisių ir laisvių apsaugą, viešąją tvarką ir visuomenės saugumą.

1991 m. spalio 16 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 435 Krašto apsaugos departamentas, kaip įvykdęs užduotį, buvo likviduotas pradedant reorganizaciją į Krašto apsaugos ministeriją.[127] 1992 m. pabaigoje išaugę Lietuvos krašto apsaugos kariniai daliniai tapo Lietuvos kariuomene ir 1992 m. lapkričio 19 d. Aukščiausioji Taryba iškilmingai paskelbė, kad atkuriama Lietuvos Respublikos kariuomenė[128].

Įvertinant tai, jog atkūrus valstybingumą reikėjo spręsti tokius su valstybės saugumu susijusius klausimus kaip kova su terorizmu, kitų valstybių specialiųjų tarnybų veiklos užkardymas, strateginių šalies interesų gynimas, 1990 m. kovo 26 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė paskelbė sustabdanti sovietinio saugumo veiklą ir prie Vyriausybės įsteigė Valstybės saugumo departamentą[129], kuriam pavesta vykdyti labai reikšmingas saugumo užtikrinimo funkcijas (kova su terorizmu, veikų, dėl kurių daroma arba gali būti padaryta žala valstybės saugumui, jos ekonominiams ir strateginiams interesams, tyrimas, pavojingos veiklos energetikos, svarbiausių komunikacijų, ryšių bei kituose strateginę reikšmę nacionaliniam saugumui turinčiuose objektuose prevencija, žvalgyba, kontržvalgyba ir kt.).

Suformavus pagrindines institucijas, užtikrinančias valstybės politiką tokiose viešojo saugumo srityse kaip valstybės sienų apsauga, nelegalios migracijos kontrolė, nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų prevencija ir kontrolė, viešosios tvarkos užtikrinimas, ekstremalių situacijų valdymas, tolesnės šių institucijų raidos gairės, užtikrinant piliečių teises, laisves, asmens bei turto saugumą buvo numatytos Vidaus reikalų ministerijos parengtoje viešojo saugumo plėtros iki 2010 metų strategijoje.[130] Pabrėžta, kad tradiciškai policijai ir kitoms teisėsaugos institucijoms keliami uždaviniai – pažaboti nusikalstamumą ir užtikrinti visuomenės saugumą, šiuolaikinėje visuomenėje negali bū-

---

[127] Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos nuostatų patvirtinimo". *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 99-1979.

[128] Lietuvos Respublikos kariuomenės atkūrimo aktas. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 34-1030.

[129] Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Valstybės saugumo departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės nuostatų patvirtinimo". *Valstybės žinios*. 1991, Nr. 18-479.

[130] Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro įsakymas „Dėl viešojo saugumo plėtros iki 2010 metų strategijos" patvirtinimo. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 113-5092.

ti sprendžiami neįvertinus ekonominių, socialinių, švietimo ir kitų veiksnių, todėl didėja prevencijos svarba bei kitų Vidaus reikalų ministerijai nepavaldžių institucijų dalyvavimo viešojo saugumo užtikrinimo srityje ir pilietinės savisaugos svarba.

Nepaisant to, kad sėkmingai buvo formuojamos aukščiau paminėtos valstybės saugiam funkcionavimui būtinos institucijos, buvo aišku, jog realios agresijos atveju vien šalies gynybiniais pajėgumais apsiginti nepavyktų, o ir globaliuose ekonominiuose, aplinkosaugos ir kituose procesuose Lietuva nebus pajėgi turėti bent kiek ženklesnę įtaką. Todėl nuo pat pirmųjų nepriklausomybės atkūrimo dienų Lietuvos valstybė siekė integruotis į tarptautines gynybines, ekonomines, aplinkosaugos, paveldo apsaugos ir panašias organizacijas.

Lietuvos narystė tarptautinėse organizacijose saugumo užtikrinimo srityje

Šiuolaikiniame pasaulyje vyrauja požiūris, kad viena iš valstybės saugumo garantijų yra jos narystė tarptautinėse organizacijose. Neatsitiktinai ir Lietuva, 1991 m. Tarptautinei bendrijai pripažinus Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimą, įstojo į daugelį tarptautinių organizacijų, pirmiausia 1991 m. rugsėjo 17 d. – į Jungtinių Tautų Organizaciją.

Atkurta valstybės Aukščiausioji Taryba, matydama Lietuvos Respubliką kaip neatskiriamą Europos ir pasaulio tautų bendrijos dalį, dar 1992 m. birželio 8 d. Konstituciniu aktu[131] nutarė: puoselėti abipusiai naudingus ryšius su kiekviena valstybe, anksčiau įėjusią į SSRS sudėtį, tačiau niekada ir jokiu pavidalu nesijungti į jokias buvusios SSRS pagrindu kuriamas naujas politines, karines, ekonomines ar kitokias valstybių sąjungas bei sandraugas ir tai, jog Lietuvos Respublikos teritorijoje negali būti jokių Rusijos, Nepriklausomų Valstybių Sandraugos ar į ją įeinančių valstybių karinių bazių ir kariuomenės dalinių. Toks besąlygiškas apsisprendimas pasireiškė ir siekiais pradėti prisijungimo prie Šiaurės Atlanto sutarties (NATO) protokolo ratifikacinį procesą.

[131] Konstitucinis aktas dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas. *Lietuvos aidas.* 1992-06-09, Nr. 111; *Valstybės žinios.* 1992, Nr. 18, publikacijos Nr. 513.

1992 m. spalio 25 d. priėmus Lietuvos Respublikos Konstituciją, buvo numatyta, jog „Lietuvos Respublika, įgyvendindama užsienio politiką, vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis, siekia užtikrinti šalies saugumą ir nepriklausomybę, piliečių gerovę ir pagrindines jų teises bei laisves, prisideda prie teise ir teisingumu pagrįstos tarptautinės tvarkos kūrimo“[132]. Lietuva, vadovaudamasi šiomis konstitucinėmis nuostatomis, siekė įsilieti į tarptautinę bendriją, prisijungė prie partnerystės taikos programos labui ir nuosekliai siekė narystės NATO (Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacijoje)[133].

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 136 straipsnyje numatyta, jog „Lietuvos Respublika dalyvauja tarptautinėse organizacijose, jeigu tai neprieštarauja Valstybės interesams ir jos nepriklausomybei“[134]. Didžiausia specializuota kolektyvinės gynybos ir saugumo organizacija, vienijanti tiek Vakarų, tiek Pietų ir Vidurio Europos bei Šiaurės Amerikos valstybes, yra NATO (Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacija). Šiaurės Atlanto sutarties preambulėje įvardyti šie tikslai:

1. skatinti stabilumą ir gerovę Šiaurės Atlanto regione;
2. suvienyti valstybių narių pastangas kolektyvinės gynybos bei taikos ir saugumo išsaugojimo labui.[135]

Šie tikslai rodo, kad NATO atlieka ne tik valstybių narių karinės gynybos, bet ir jų politinio bendradarbiavimo saugumo srityje užtikrinimo funkcijas. Todėl 1994 m. sausio 4 d. Lietuva išsiuntė laišką su prašymu priimti į šią karinę gynybos ir politinę saugumo organizaciją.

Siekiant užtikrinti Lietuvos nacionalinio saugumo sistemos kūrimo ir plėtros nuoseklumą bei tęstinumą, Lietuvos Respublikos Seimas nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme numatė nacionalinio saugumo sistemos prioritetus, užtikrinimo būdus, nacionalinio saugumo užtikrinimui vadovaujančias,

---

[132] Lietuvos Respublikos Konstitucija, 135 str. *Valstybės žinios.* 1992, Nr. 33, publikacijos Nr. 1014.

[133] 1994 m. kovo 25 d. Baltijos valstybių prezidentų pareiškimas dėl veiksmų koordinacijos, plėtojant ryšius su Europos Sąjunga, NATO, kitomis tarptautinėmis struktūromis, taip pat stiprinant stabilumą Europoje. *Valstybės žinios.* 1994, Nr. 26, Nr. 418; 1994 m. birželio 13 d. Lietuvos Respublikos ir Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacijos saugumo susitarimas. *Valstybės žinios.* 2001, Nr. 73, publikacijos Nr. 2574.

[134] Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios.* 1992, Nr. 33, publikacijos Nr. 1014.

[135] *NATO Handbook: 50th Anniversary Edition.* Brussels: NATO Office of Information and Press, 1989.

vykdomąsias bei kitas institucijas. Nepaisant to, kad beveik visos vykdomosios institucijos susijusios su apsaugojimu nuo išorinių karinių grėsmių bei viešojo saugumo šalies viduje užtikrinimu[136], įstatyme numatytos gairės ir šalies ekonominės, socialinės, kultūros, švietimo bei mokslo, aplinkos apsaugos, sveikatos bei tautinei politikai užtikrinti ir vystyti, o vienu iš pagrindinių ilgalaikių Lietuvos užsienio politikos tikslų numatyta, būnant Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacijos ir Europos Sąjungos nare, užtikrinti šalies saugumą, tinkamai vykdyti narystės šiose organizacijose įsipareigojimus.

Vadovaudamasi nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo bei nacionalinio saugumo strategijos nuostatomis ir atsižvelgdama į tai, jog tarptautinis saugumas yra nedalomas ir gali būti suvokiamas tik kaip platesnis pasaulinės valstybių bendrijos saugumo neatskiriama sudedamoji dalis, Lietuvos Respublika nuosekliai siekė turėti politinių, karinių ir ekonominių tarpusavio įsipareigojimų su tomis valstybėmis, kurių vykdoma politika remiasi analogiškomis politinėmis, kultūrinėmis bei moralinėmis vertybėmis. Svarbiausios tokių valstybių tarptautinėmis institucijomis įvardytos[137] NATO ir Europos Sąjunga.

Atlikusios keletą pasirengimo stoti veiksmų, 2002 m. lapkričio 21 d. Lietuva kartu su Bulgarija, Estija, Latvija, Rumunija, Slovakija ir Slovėnija buvo pakviestos pradėti derybas dėl narystės. 2004 m. kovo 10 d. Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo Vašingtono sutartį[138], o 2004 m. kovo 29 d. tapo pilnateise NATO nare. Šis žingsnis padėjo Lietuvai užsitikrinti tiek karinio, tiek ir politinio saugumo lygi, sudarė palankesnes sąlygas integruotis į kitas tarptautines organizacijas bei sąjungas, siekiant kelti ekonominės gerovės ir šalies gyventojų gyvenimo kokybės lygį.

Reikšmingiausios Lietuvos saugumo užtikrinimo organizacijos, kurių nare tapo Lietuva, yra šios:

- Jungtinių Tautų Organizacija (United Nations) – 1991 09 17;
- Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija (Organization of Security and Cooperation in Europe) – 1991 09 10
- Interpolas – 1991 11 04

---

[136] Lietuvos Respublikos Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios.* 1997-01-08, Nr. 2-16.

[137] Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo". *Valstybės žinios.* 2002, Nr. 56-2233, 1.1 p.

[138] 2004 m. kovo 10 d. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Šiaurės Atlanto sutarties ratifikavimo. *Valstybės žinios.* 2004-03-16, Nr. 40, publikacijos Nr. 1292.

- Pasaulinė muitinių organizacija (World Customs Organization) – 1992 06 18
- Šiaurės Atlanto bendradarbiavimo taryba (North Atlantic Cooperation Council) – 1991 12 20
- Partnerystės taikos labui programa (Partnership for Peace Programme) – 1994 01 27
- Tarptautinė atominės energetikos agentūra (International atomic energy agency) – 1993 11 18

Pasaulyje vykstanti integracija lemia tendenciją, kad tarptautinių organizacijų kaip autonomiškų tarptautinių santykių dalyvių vaidmuo didės. Vis daugiau gyvenimo sričių, anksčiau laikytų valstybių vidaus reikalu (pvz., žmogaus teisės, gamtos apsauga), tampa ir tarptautinio reguliavimo dalyku.[139] Todėl Lietuva, ratifikavusi Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvenciją, 1993 m. gegužės 14 d. tapo Europos Tarybos (European Council) nare.

Reikšmingas žingsnis saugumo plačiąja prasme užtikrinimo link buvo 2004 m. gegužės 1 d. įstojimas į Europos Sąjungą.

Globalizacija kelia nekarinio pobūdžio rizikos veiksnius, pavojus ir grėsmes nacionaliniam saugumui bei nacionaliniam savitumui, į kuriuos pavienės valstybės yra nepajėgios efektyviai reaguoti. Tokie tarptautiniai reiškiniai kaip terorizmas, organizuotas nusikalstamumas, prekyba žmonėmis, kontrabanda, nelegali prekyba ginklais, narkotikais, nelegali migracija, pavojingų ligų plitimas peržengia valstybių sienas ir tampa tarptautinio saugumo rizikos veiksniais, pavojais ir grėsmėmis. Šių grėsmių ir pavojų plitimo tikimybė didėja, o juos įveikti valstybės gali tik veikdamos kartu ir sutartinai.

Lietuvos Respublikos Nacionalinio saugumo strategijoje tarptautinis terorizmas įvardytas kaip vienas iš veiksnių, formuojančių Lietuvos saugumo politikos darbotvarkę. Terorizmas kelia rimtą grėsmę tarptautinės bendrijos – taigi ir Lietuvos – saugumui. Tačiau Lietuvai ši grėsmė yra išorinė – vidaus situacija ir istorinė patirtis nesudaro sąlygų vidinėms teroristinėms grupuotėms susikurti. Pavojus pirmiausia kyla iš tarptautinio terorizmo. Todėl Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme kaip vienas iš pagrindinių užsienio politikos uždavinių yra įvardyta būtinybė Lietuvai aktyviai prisidėti prie tarptautinės bendruomenės pastangų užkirsti kelią terorizmui.

[139] Archer, C. *International Organizations. London: Routledge*, 1995, p. 71–187.

Lietuva gali tapti potencialiu tarptautinio terorizmo taikiniu. Terorizmo aktai gali būti nukreipti prieš strateginę reikšmę nacionaliniam saugumui turinčią infrastruktūrą ar strateginius objektus, taip pat kitų valstybių objektus Lietuvoje. Lietuva taip pat gali tapti prieš kitas valstybes nukreipto tarptautinio terorizmo tranzitine valstybe.

Nors minėta, kad Lietuvai vidaus terorizmo pavojus nėra didelis, tačiau reikia pastebėti, jog vidaus terorizmo pavojų gali padidinti šios aplinkybės: politinio ekstremizmo apraiškos Lietuvos Respublikoje, socialinė ir ekonominė diferenciacija, sukurianti prielaidas socialiniam terorizmui (tokio teroro aktai gali būti nukreipti prieš įvairias valstybes ar privačias institucijas, kurių veiklą tam tikros visuomenės grupės sieja su savo blogėjančia padėtimi). Netolygi socialinė ir ekonominė raida, didinanti gyvenimo lygio skirtumą tarp įvairių socialinių grupių, laikoma pavojaus veiksniu. Tai gali pasireikšti kai kurių socialinių grupių gyvenimo lygio nuosmukiu, augančiu nedarbo lygiu, kartu skatinant socialinį ir politinį ekstremizmą. Visa tai skatina nusikalstamumo didėjimą ir kartu yra pavojus nacionaliniam saugumui.

Reikia paminėti ir tai, kad pernelyg didelė Lietuvos Respublikos priklausomybė nuo vienos valstybės strateginių žaliavų bei energijos tiekimo ar užsienio kapitalo, atstovaujančio ekonomikai, kur laisvoji rinka neužtikrinta ar nestabili, koncentracija kuriame nors ar keliuose sektoriuose, strategiškai svarbiuose nacionaliniam saugumui, kelia pavojų ne tik ekonominei gerovei, bet ir valstybės saugumui.

Nacionalinio saugumo strategijoje nacionaliniam saugumui įtaką darančiais veiksniais įvardijami ir tokie reiškiniai kaip šeimos instituto nuvertinimas, visuomenės sveikatos būklės blogėjimas, alkoholizmas, toksikomanija, narkomanijos plitimas. Be to, krikščioniškų vertybių nuvertinimas, antihumaniškų, žmogaus gyvybės vertę menkinančių ar neigiančių, rasistinių, kurstančių etninę ar religinę nesantaiką, propaguojančių ar pateisinančių smurtą, prievartą ir genocidą teorijų, religinių doktrinų ir ideologijų plitimas yra daugelio kitų rizikos veiksnių saugumui šaltinis ir prielaida.

Korupcija taip pat kelia pavojų, nes kenkia teisėtiems asmenų ir valstybės interesams ir kompromituoja įstatymo viršenybę, piliečių tikėjimą demokratijos vertybėmis bei demokratinėmis valdžios institucijomis. Be to, šešėlinių finansinių ir organizuotų nusikalstamų grupuočių veikla kelia didelę grėsmę valstybei ir visuomenei. Ypač pavojingas yra nelegalus narkotikų ir ginklų platinimas, prekyba žmonėmis, nelegalus verslas ir iš šių bei kitų neteisėtų šaltinių gautų lėšų naudojimas politiniams tikslams siekti.

Nereikėtų pamiršti ir rimtą grėsmę keliančių kitų valstybių žvalgybos tarnybų veiklos, nukreiptos prieš Lietuvos Respubliką. Šiai veiklai būdingas tradicinių ir netradicinių metodų bei naujų technologijų panaudojimas, siekiant neteisėtai gauti informacijos, destruktyviai veikti ir daryti įtaką kariniams pajėgumams, politiniams procesams ir kitoms socialinio bei ekonominio gyvenimo sritims. Įslaptintos informacijos pagrobimas ar neteisėtas atskleidimas, praradimas, sunaikinimas, sugadinimas, rinkimas, pirkimas, pardavimas, laikymas ar platinimas ne tik keltų pavojų Lietuvos Respublikos ir jos sąjungininkių saugumui, bet ir griautų pasitikėjimą Lietuvos Respublika.

Prie globalių pavojų galima priskirti masinio naikinimo ginklo sudedamųjų dalių ir gamybos technologijų nelegalų platinimą. Ypač kelia pavojų nuolat didėjanti grupė valstybių ir subjektų, turinčių ar siekiančių įsigyti šiuos ginklus, ir galimybė, kad branduoliniai, cheminiai ar biologiniai ginklai gali būti panaudoti kaip šantažo ar teroro priemonė.

Nekontroliuojama migracija, plintanti nelegali migracija bei didėjanti Lietuvos piliečių emigracija yra dar vienas rizikos nacionaliniam saugumui veiksnys. Lietuvos Respublikai tapus Europos Sąjungos nare, migracijos kontrolė tampa vienu svarbiausių uždavinių. Nevaldoma migracija kaip regioninių konfliktų padarinys gali virsti destabilizuojančiu veiksniu visai Europai ir kartu sukelti pavojų Lietuvos Respublikos interesams.

Nacionaliniam saugumui įtaką daro šie veiksniai: nelaimingi atsitikimai, avarijos pramonėje, stichinės ir gaivalinės nelaimės, epidemijos ir ekologinės katastrofos.

Kiekvienos valstybės prioritetinis reikalas yra nacionalinis saugumas, t. y. kaip ir kiekviena valstybė, taip ir Lietuvos Respublika kuria Nacionalinio saugumo strategiją, kurioje numatomi nacionalinio saugumo interesai, saugumo politikos prielaidos, nacionalinio saugumo politika, nacionalinio saugumo strategijos įgyvendinimo būdai ir priemonės, rizikos veiksniai, pavojai ir grėsmės nacionaliniam saugumui. Kadangi grėsmės ir pavojai nacionaliniam saugumui yra greitai kintantys, o nacionaliniam saugumui įtaką darančių veiksnių yra dešimtys, pradedant socialiniu ar ekonominiu gyvenimu ir baigiant politine situacija šalyje, Lietuvos Respublika, kurdama Nacionalinio saugumo strategiją, vadovavosi ne vien siaurąja, tradicine saugumo samprata, bet ir atsižvelgė į žmogaus saugumo koncepciją: siekiama užtikrinti Lietuvos Respublikos karinį, politinį ir ekonominį saugumą, taip pat, tapus Europos Sąjungos, kuri skatina ekonominę plėtrą ir gerovę, nare, siekiama suteikti nekarines asmens ir visuomenės saugumo garantijas.